

ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ НАВЧАННЯ В КОНТЕКСТІ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ ДО ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ПЕДАГОГІЧНОМУ ВНЗ

Актуалізується проблема підвищення ролі індивідуальної роботи зі студентами в контексті їх професійної адаптації до навчання у вищому ступеневому педагогічному закладі.

Модернізація вищої школи відповідно до законів України про освіту та документів Болонської декларації передбачає посилену увагу до підвищення якості навчального процесу, наслідком якого є розвиток професійної компетентності майбутнього фахівця. Одним із напрямів досягнення цього, поряд із самостійною роботою, є індивідуальна робота зі студентами. Це має важливе значення і в контексті професійної адаптації студентів до навчання у вузі. Як показує практика, розвиток індивідуальної роботи зі студентами позитивно впливає на формування їх професійної мотивації та успішне входження у студентське середовище.

Вивченню питання розвитку індивідуальної роботи зі студентами вузу приділялася належна увага педагогами та психологами, зокрема у працях Л.В. Кондрашової, В.К. Буряка, Л.А. Гапоненко, Є.О. Климова, З.Д. Ветрової, Д.А. Белухіна, Р.М. Мойсеєнко, Н.І. Борисової, С.Н. Горохова, К.Л. Лебедевої, І.Е. Унт та інших. При цьому акцент робився на особливостях та запровадженні індивідуальної роботи студентів при викладанні певних навчальних дисциплін, вироблення індивідуального стилю діяльності тощо.

Завданням нашої статті є актуалізація та пошуки нових напрямів індивідуалізації вузівської системи освіти в процесі професійної адаптації студентів відповідно до умов Болонського процесу.

Відомо, що рівень розвитку всієї молоді в силу свого високого духовного й інтелектуального потенціалу визначає студентство. Вузівська освітня система є одним з тих соціальних інститутів, які здатні виховати та розвинути особистість з необхідними для суспільства рисами. На початку ХХІ ст. усе більш актуальним стає впровадження індивідуального підходу до розвитку особистості студента – яскравої, творчої, повноцінної і високопрофесійної. Процес навчання, що реалізує дидактичний принцип цього підходу, одержав назву "індивідуалізація".

Чіткого визначення терміна "індивідуалізація навчання" у педагогічній літературі не існує, його зміст залежить від конкретних цілей і засобів зазначеного процесу. У широкому змісті індивідуалізацію розуміють як комплекс заходів, спрямованих на визначення об'єктивних чинників виховання. При вузькому розумінні поняття "індивідуалізація" являє собою сукупність форм і методів виховання, спрямованих на формування гармонійно розвиненої особистості в умовах вузу. Спираючись на різні трактування поняття "індивідуалізація", можна визначити цей процес у вищій школі як врахування індивідуальних особливостей студентів під час навчання у всіх його формах і методах, виявлення характерних професійних ознак кожного етапу навчання, а також особливостей змісту освітньо-виховного процесу на цих етапах.

Відповідно до нині діючого Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах [1: 48-50] широко практикується використання *індивідуальних занять* як виду навчальних занять з окремими студентами з метою підвищення рівня їх підготовки та розкриття індивідуальних творчих здібностей. Індивідуальні навчальні заняття, як правило, організовуються за окремим графіком з урахуванням індивідуального навчального плану студента і можуть охоплювати частину або повний обсяг занять з однієї або декількох навчальних дисциплін. А в окремих випадках – повний обсяг навчальних занять для певного освітньо-кваліфікаційного рівня. При цьому індивідуальний підхід до студентів посилюється шляхом впровадження *індивідуальних завдань* з окремих дисциплін (реферати, розрахункові, графічні, курсові, дипломні проекти або роботи тощо), які видаються студентам в терміни, передбачені вузом, та виконуються ними самостійно при консультуванні з викладачем.

У Тимчасовому положенні про організацію навчального процесу в кредитно-модульній системі підготовки фахівців, яким керуються вузи III-IV рівнів акредитації, що перебувають у педагогічному експерименті МОН України, акцент робиться на цілеспрямоване формування та реалізацію *індивідуального навчального плану студента*, де передбачено засвоєння ним шляхом посилення самостійної та індивідуальної роботи нормативних змістових та вибіркового змістового модулів. При цьому передбачається можливість *індивідуального вибору* змістових модулів (дисциплін) з дотриманням послідовності їх вивчення відповідно до структурно-логічної схеми підготовки фахівців [2: 13]. Такий підхід значно підвищує відповідальність студента за вивчення тієї чи іншої навчальної дисципліни (модуля).

Роки навчання студента у вузі можна умовно поділити на три періоди. Перший (два роки навчання) характеризується процесом професійної адаптації колишніх школярів до вузівської системи освіти. У цей час формуються основи морально-вольової сфери особистості. Завданням викладача в цей період є сприяння особистісній, соціально-психологічній, дидактичній адаптації студентів переважно шляхом створення для кожного з них ситуацій успіху в будь-якому виді діяльності. Другий період (третій курс) характеризується певним рівнем морально-вольової перебудови більшості студентів, зміною "Я-концепції" особистості студента. У цей час педаго-

гові необхідно стимулювати активність та ініціативу зворотних зв'язків у системі відносин "викладач-студент", розвиваючи в студента почуття партнерства. Важлива роль у цій взаємодії належить науковому керівникові обраної студентом спеціалізації. На третьому етапі (четвертий-п'ятий курси) на перший план виступають відносини взаємної залежності і відповідальності в системі "викладач-студент", чому сприяє контактний стиль педагогічного управління процесом морального формування особистості. На другому і третьому етапах (освітньо-кваліфікаційні рівні "бакалавр" – "магістр") у студентів відбувається формування певного ставлення до майбутньої професії, набуття професійних знань, умінь, навичок, організаторських якостей, реалізація їхнього морально-духовного потенціалу.

Як правило, до закінчення навчання у вузі у студента завершується професійне самовизначення і відбувається конкретизація ціннісних орієнтирів у духовно-моральній сфері.

На всіх трьох етапах навчання у вузі студент відзначається цілісним емоційним характером мислення; проблема професійного самовизначення, свого місця в житті осмислюється ним за допомогою філософських категорій і бачиться глобально, з погляду її масштабної значимості.

Якнайшвидшій адаптації студента до вузівських умов і подальшому повноцінному розвитку особистості студента сприяє процес індивідуалізації. Дидактичний принцип індивідуального підходу припускає, крім того, врахування таких індивідуальних особливостей студентів, що впливають на його навчальну діяльність і від яких залежать результати навчання (фізичні, психічні якості, соціальні чинники тощо).

Однак індивідуалізація навчання студентів висуває перед викладачами протиріччя між індивідуальною підготовкою студентів і виділенням домінуючих колективних форм здійснення індивідуального підходу в умовах вузу. При цьому в будь-якому випадку перед викладачем стоїть завдання – максимально створювати умови праці для:

- процесу диференціації навчання студентів, які групуються на основі нахилів та майбутніх професійних інтересів для навчання за дещо іншим навчальним планом. Наприклад, комплектування груп студентів-випускників, які працюватимуть у системі неперервної освіти, в одну (з урахуванням специфіки факультету) з метою навчання їх за поглибленою програмою, на відміну від студентів інших груп, які навчаються за стандартною програмою;

- забезпечення внутрішньогрупової індивідуалізації навчальної роботи;

- вивчення навчальних дисциплін у різному темпі (перехід студента на індивідуальний план навчання);

- відкритого навчання, що припускає можливість вибору ряду дисциплін, окрім обов'язкових, загальних.

Наприклад, вибір спецкурсів, спецсемініарів і курсів, які необхідні у подальшій професійній праці. Крім того, сюди ж належить вибір спеціалізації і наукового керівника: у такій системі відносин "викладач-студент" індивідуальний стиль навчання і комплекс особливостей студента отримують велику можливість для реалізації. Ця форма індивідуалізації більшою мірою спрямована на формування і збереження неповторної індивідуальності особистості кожного студента. На сучасному етапі з'являється багато роботодавців, які вкладають кошти у навчання студентів – майбутніх працівників їхніх організацій, закладів, фірм, намагаються вплинути на вибір тих чи інших спецкурсів, курсів, тим самим прагнуть максимально зорієнтувати студентів на особливості майбутньої роботи.

Запровадження модульно-кредитної системи навчання у вузах, відповідно до вимог Болонської декларації, підвищення якості освіти як основної умови для довіри, доречності, мобільності, сумісності та привабливості Зони європейської вищої освіти сприятиме поглибленню індивідуальної роботи зі студентами [3: 38]. Якщо ми хочемо розвинути особистість, яка б прагнула до навчання протягом усього життя, потрібно сформувати в неї потребу, позитивну навчальну мотивацію, яка ґрунтується на основі поглиблення індивідуальної роботи. Тому важливим психологічним аспектом індивідуальної роботи є самоствердження особистості студента через самовираження і саморозвиток. За умов посилення конкурентоспроможності фахівців індивідуальна робота орієнтує студента на ставлення до навчання, суспільства, до самого себе. Це допомагає студенту виробити свій індивідуальний стиль діяльності, який включає певні професійні дії, мотиви, ставлення та самосвідомість.

Необхідність індивідуалізації навчання зумовлена індивідуальними розходженнями якостей студентів, від яких залежить результат навчання: рівень знань, умінь і навичок, навчальні уміння, здібності загальні і спеціальні. Отже, навчальною метою індивідуалізації є удосконалення цих якостей засобами індивідуалізації і поглиблення знань студентів, виходячи з їхніх інтересів і здібностей. Розвиваючою метою індивідуалізації є формування і розвиток логічного мислення, креативності й умінь навчальної праці. Специфічною метою індивідуалізації можна вважати поліпшення навчальної мотивації і розвиток пізнавальних інтересів студентів. Завдяки досягненню цих цілей процес індивідуалізації готує студентів до діяльності за обраною професією, тобто відіграє важливу роль у здійсненні професійного самовизначення студента.

Виходячи з цілей і способів реалізації процесу індивідуалізації, потрібно відзначити, що необхідність у ньому зберігається протягом усього часу навчання студентів у вузі; індивідуальний підхід повинний пронизувати всі три етапи становлення повноцінної особистості студента. Однак насправді індивідуалізація інтегрована з неіндивідуалізованою роботою. На цій підставі ми можемо говорити про те, що цей процес має епізодичний і відносний характер.

Для того, щоб індивідуалізований підхід та індивідуалізація у вузівському навчанні виявили свій розвиваючий ефект, необхідне включення в активну діяльність і спілкування суб'єкта, що розвивається, оскільки студент

у процесі навчання є не тільки об'єктом, але і суб'єктом власного навчального процесу. Таким чином, універсальною умовою ефективної реалізації індивідуалізації є активність суб'єкта, який навчається.

Відзначимо, що студентські роки є одним з найважливіших етапів становлення особистості людини, а для повноцінного розвитку і збереження її індивідуальності необхідне здійснення індивідуального підходу в процесі навчання у вузі. Результати досліджень цієї проблеми дозволяють сформулювати такі висновки:

1. Індивідуалізація є процесом навчання, що реалізує дидактичний принцип індивідуального підходу. Їхня взаємодія сприяє реалізації всіх потенційних здібностей і задоволенню особистісних потреб студентів.

2. Наукове співробітництво студентів та викладачів як засіб і змістовна основа їх взаємодії: спільна науково-дослідницька робота, спільні публікації, підготовка спільних доповідей, перевага діалогічної співпраці тощо. Тут доречна реалізація різноманітної системи неофіційних контактів: бесіди про науку, професії, книги; ситуативний творчий контакт.

2. Рівень та характер індивідуальних завдань повинні бути посилюючими для студента та містити в собі багато різноманітних проблем, завдань, які виникають на лекціях, семінарах, практичних, лабораторних заняттях, і повинні закінчуватися виконанням курсових та дипломних робіт (проектів).

3. Виконання індивідуальних завдань потребує від студента особистої самостійної участі в розв'язанні проблем, реалізації творчих здібностей, тому в змісті індивідуальної роботи слід відобразити використання когнітивного досвіду, досвіду творчої діяльності, емоційно-ціннісне ставлення до різних видів діяльності.

4. Індивідуальна робота повинна підвищувати інформаційний багаж з навчальної дисципліни, передбачати розробку завдань, які не мають стандартних розв'язань і спрямовані на виявлення протиріч, прогнозування, моделювання, вивчення додаткової літератури, проведення пошуково-дослідницької роботи (участь у наукових товариствах, проблемних групах, госпдоговірних роботах). Індивідуальна робота повинна бути вузькоспрямованою, широкоаспектною, творчою.

5. Широке використання різноманітних форм індивідуальної роботи відповідно до вікових особливостей студентів та їх здібностей: заохочення до вивчення наукових статей, монографій; написання робіт з певних професійних проблем у вигляді реферату, тез, твору, проекту, програми; розробка наочного дидактичного навчального матеріалу; підготовка статті до друку у журналі, виступу на конференцію, до студентської олімпіади, конкурсу тощо.

6. Цілеспрямована, спланована, різноманітна за формами та змістом індивідуальна робота зі студентами на рівні викладача, кафедри, деканату позитивно сприятиме успішній професійній адаптації студентів до навчання у вищому ступеневому педагогічному закладі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Болюбаш Я.Я. Організація навчального процесу у вищих закладах освіти: Навч. посібник для слухачів закладів підвищення кваліфікації системи вищої освіти. – К.: ВВП "Компас", 1997. – С.15-17, 48-50.
2. Тимчасове положення про організацію навчального процесу в кредитно-модульній системі підготовки фахівців // Інформаційний вісник вищої освіти. – К. – 2004. – №13. – С.12-15.
3. Болонський процес у фактах і документах (Сорбонна-Болонья-Саламанка-Прага-Берлін) / Упорядники: Степко М.Ф., Болюбаш Я.Я., Шинкарук В.Д., Грубінко В.В., Бабин І.І. – Тернопіль: Вид-во ТДПІ ім. В.Гнатюка, 2003. – 56 с. – С.38.

Матеріал надійшов до редакції 27.12. 2004 р.

Галус А.М. Индивидуализация обучения в контексте адаптации студентов к познавательной деятельности в педагогическом вузе.

Актуализируется проблема повышения роли индивидуальной работы со студентами в контексте их профессиональной адаптации к обучению в высшем педагогическом заведении.

Halus A.M. The Individualization of Learning in the Context of Students' Adaptation to Training in Higher Educational Pedagogical Establishment.

The article addresses the problem of increasing the role of individual work with students in the context of their professional adaptation to training in higher educational pedagogical establishment.